

Hubert A. Nowak

Archiwum Państwowe w Lesznie

<https://orcid.org/0000-0001-5689-358X>

Leszczyńskie obchody jonstonowskich rocznic w 1975 i 2003 r.

The Leszno celebrations of Jonston anniversaries in 1975 and 2003

Abstract

The article focuses on the organization of anniversary events related to the figure of the Polish-Scottish polymath Jan Jonston, namely, the 300th anniversary of his death and the 400th anniversary of his birth. The text presents the organizational process of academic conferences, exhibition and the erection of Jonston's monument. It also shows how the celebrations were carried out and what problems occurred during the preparation phase of the event.

Keywords: Jan Jonston, cultural events in Leszno, celebrations, anniversaries, the Leszno Culture Society, Zdzisław Smoluchowski, Alojzy Konior

Słowa kluczowe: Jan Jonston, wydarzenia kulturalne w Lesznie, obchody, rocznice, Leszczyńskie Towarzystwo Kulturalne, Zdzisław Smoluchowski, Alojzy Konior

Rok 2023 w Lesznie, uchwałą Rady Miejskiej Leszna z 29 listopada 2022 r., został ogłoszony rokiem Jana Jonstona (ur. w 1603 r. w Szamotułach, zm. w 1675 r. w Składowicach), kalwina, znanego i cenionego polihistora, syna szkockiego imigranta (który z racji prześladowań religijnych został zmuszony do opuszczenia swojej ojczyzny), w sposób szczególny związanego z miastem i regionem leszczyńskim. W związku z 420. rocznicą jego urodzin w Lesznie zorganizowanych zostało wiele imprez okolicznościowych, których celem było przypomnienie postaci Jonstona, a także upamiętnienie jego życia i dorobku naukowego. Były to m.in. dwudniowa konferencja naukowa „Wokół Jonstona”, która odbyła się w dniach 15–16 czerwca¹, Festiwal Muzyki Barokowej „Echa Baroku – Jan Jonston in memoriam”, zorganizowany na przełomie maja i czerwca², a także wydanie książki „Z Polski do Szkocji i z powrotem. Na styku nauki, medycyny, prawa i procesów o czary” autorstwa dr. Piotra Józwiaka³. Uroczystości z 2023 r. nie są pierwszymi, jakie zostały zorganizowane w Lesznie w kontekście rocznic związanych z Jonstonem. W 1975 r. obchodzono trzechsetną rocznicę śmierci uczonego, a w 2003 r. czterechsetną rocznicę jego narodzin. Niniejszy artykuł opisywać będzie przygotowania, a także przebieg wspomnianych wydarzeń. Podstawę źródłową, na bazie której powstał poniższy tekst, stanowi znajdująca się w zasobie Archiwum Państwowego w Lesznie dokumentacja Leszczyńskiego Towarzystwa Kulturalnego, będącego motorem napędowym obchodów jonstonowskich rocznic w Lesznie.

Obchody trzechsetnej rocznicy śmierci Jana Jonstona w 1975 r.

Organizacja

Pomysł zorganizowania obchodów trzechsetnej rocznicy śmierci Jana Jonstona w Lesznie pojawił się już... w 1971 r., a więc cztery lata przed okrągłą datą. Idea ta zrodziła się jednak poza Lesznem, gdyż propozycję Leszczyńskiemu Towarzystwu Kulturalnemu (LTK) złożył dr Gerwazy

¹ Konferencja odbyła się w Leszczyńskiej Galerii Książki znajdującej się na pl. Jana Metziga 25. Jej organizatorami byli Leszczyńskie Towarzystwo Kulturalne, Urząd Miasta Leszna, Archiwum Państwowe w Lesznie, Leszczyńskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Muzeum Okręgowe w Lesznie, Miejska Biblioteka Publiczna im. Stanisława Grochowiaka w Lesznie, Polskie Towarzystwo Historyczne Oddział w Poznaniu Koło Leszno oraz Koło Miejskie Polskiego Związku Filatelistów w Lesznie.

² W ramach festiwalu, którego organizatorem było miasto Leszno, odbyły się koncerty w kościele pw. św. Jana Chrzyciela (27 maja), w bazylice mniejszej kościele pw. św. Mikołaja (28 maja i 1 czerwca) oraz Teatrze Miejskim (3 i 4 czerwca).

³ Promocja książki odbyła się 8 września w Leszczyńskiej Galerii Książki.

Świderski z Poznania⁴, przewodniczący Komitetu Badań Naukowych Polskiego Towarzystwa Lekarskiego. Świadczy o tym pismo prezesa LTK Zdzisława Smoluchowskiego z 22 maja 1971 r. Pisał w nim, iż propozycja dotycząca organizacji obchodów trzechsetnej rocznicy była tematem dyskusji z przewodniczącym Miejskiej Rady Narodowej (MRN), a także z sekretarzem propagandy Komitetu Powiatowego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (KP PZPR). Kwestię tę omawiano także na posiedzeniu LTK, które odbyło się 17 maja. Jak zaznaczał Smoluchowski:

W wyniku tych rozmów ustalono, że tutejsze środowisko zrealizuje kilka propozycji przedstawionych nam przez doc. Świderskiego. Podejmujemy się zorganizowania wystawy, której tematem będzie życie i działalność Jana Jonstona /a nie tylko Jonston, a medycyna leszczyńska/ opracujemy scenariusz tej wystawy i wydamy drukiem specjalny katalog. Ze środków MRN i LTK wydana będzie, opracowana przez wybranych autorów broszura popularyzująca postać Jana Jonstona. Z funduszków miasta i towarzystw kulturalnych ufundowany będzie pomnik-popiersie /w kamieniu/ J. Jonstona, wybity medal okolicznościowy /upamiętniający rocznicę, a nie proponowany Scientia et Medicina Magnae Poloniae/, wydana seria odznaki okolicznościowe⁵.

Dalej w liście do dr. Świderskiego Smoluchowski informował, iż okazjonalna sesja naukowa zostanie zorganizowana przez LTK oraz Wielkopolskie Towarzystwo Kulturalne, które miały pokryć część kosztów związanych z organizacją konferencji. Ponadto dzięki pismu prezesa Smoluchowskiego poznać można inne plany, jakie dr Świderski miał w związku z organizacją obchodów rocznicy śmierci Jonstona – miały to być m.in. wznowienie pracy polsko-szkockiego naukowca *O stałości natury*, a także zaproszenie zagranicznych badaczy na leszczyńską sesję

⁴ Gerwazy Świderski (1920–2018) – polski chirurg, lekarz wojskowy. Urodził się w Kobylinie, był synem Stanisława, powstańca wielkopolskiego, i Anny Orlickiej. Przed wojną studiował na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Poznańskiego. We wrześniu 1939 r. pełnił funkcję dowódcy Batalionu Punktu Chirurgicznego w Łęczycy. Po wojnie został pracownikiem naukowym Uniwersytetu Poznańskiego. W 1951 r. uzyskał stopień doktora nauk medycznych (wyłonił wówczas nową gałąź medycyny: spondylologię – naukę o kręgosłupie); habilitował się w 1960 r. W 1985 r. uzyskał tytuł profesora. W latach 1960–1973 był zastępcą dyrektora w Instytucie Ortopedii w Poznaniu. Z jego inicjatywy powstało w latach siedemdziesiątych Światowe Towarzystwo Spondyliatryczne. W latach 1973–1981 był kierownikiem Kliniki Ortopedycznej Instytutu Chirurgii Wydziału Lekarskiego Akademii Medycznej we Wrocławiu. Autor licznych artykułów i publikacji naukowych. Zmarł we Wrocławiu, został pochowany w Poznaniu. Jego młodszym bratem był Zenon (1922–2017) – polski regionalista, działacz i aktywista społeczny.

⁵ Archiwum Państwowe w Lesznie (dalej: APL), Leszczyńskie Towarzystwo Kulturalne (dalej: LTK), sygn. 50, pismo Z. Smoluchowskiego do G. Świderskiego, Leszno, 22 VI 1971, s. 5.

naukową. Jak zaznaczył prezes LTK, ze względu na skromne środki finansowe towarzystwa okazało się to niemożliwe. Smoluchowski pisał:

[...] projekty te mają zasięg międzynarodowy i powinny być finansowane przez instytucje i organizacje centralne, ministerstwa, PAN lub zarządy głównie zainteresowanych stowarzyszeń⁶.

W 1971 r. Smoluchowski proponował, by na początku 1972 r. utworzyć komitet organizacyjny obchodów trzechsetnej rocznicy śmierci naukowca. Według niego, z ramienia środowiska leszczyńskiego w skład komitetu wejść mieli wiceprzewodniczący MRN Edmund Jankowski, sekretarz propagandy KP PZPR Zbigniew Zygmunt, kierownik leszczyńskiego muzeum Stanisław Chmielowski, a także on sam (jako prezes LTK). Ostatecznie komitet został powołany 25 listopada 1972 r., a jego przewodniczącym został E. Jankowski. Smoluchowski informował o utworzeniu komitetu prezesa Towarzystwa Kulturalnego Ziemi Szamotulskiej (TKZS) Romualda Krygiera, gdyż, jak zaznaczył:

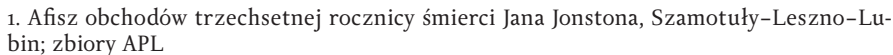
Imprezy Jonstonowskie będą miały zasięg międzynarodowy i odbędą się w lutym 1975 r. Wobec faktu, że J. Jonston urodził się w Szamotułach sądzimy, że pewne imprezy powinny się odbyć również w Waszym mieście.

O zawiązaniu się komitetu Smoluchowski poinformował także prezes zarządu Towarzystwa Miłośników Ziemi Lubińskiej (TMZL) dr Wandę Goebel. Pisał do niej, że Jonston mieszkał w Składowicach i że prawdopodobnie dalej znajduje się tam jego historyczny dom. Proponował, by osoby z towarzystw kulturalnych z Szamotuł i Lubina także weszły w skład powstałego komitetu organizacyjnego. Z ramienia TKZS do komitetu weszła wiceprezes towarzystwa Jadwiga Tereszowska-Łopatowa, a z TMZL – wiceprezes Krzysztof Mrówczyński oraz członkini sekcji historyczno-etnograficznej Irena Mrówczyńska⁷. Ostatecznie w Komitecie organizacyjnym znaleźli się: prof. dr hab. Józef Babicz, doc. dr med. Tadeusz Marcinkowski, doc. dr med. Stanisław Szpilczyński, Wanda Grębocka, dr Barbara Kuźnicka, dr Helena Ostromecka, Zdzisław Smoluchowski, dr Wanda Goebel, Romuald Krygier, Zbigniew Zygmunt, Jan Kurasz, Jadwiga Tereszowska-Łopatowa i Barbara Czerska⁸.

⁶ *Ibidem*, s. 5–6.

⁷ *Ibidem*, pismo Z. Smoluchowskiego do R. Krygiera, Leszno, 25 XI 1972; pismo Z. Smoluchowskiego do W. Goebel, Leszno, 25 XI 1972; pismo R. Krygiera do Z. Smoluchowskiego, Szamotuły, 29 XI 1972; pismo W. Goebel do Z. Smoluchowskiego, Lubin, 12 XII 1972, s. 13–15, 18–19.

⁸ APL, Muzeum Okręgowe w Lesznie (dalej: MOL), sygn. 69, s. 70.

Jedno z pierwszych posiedzeń komitetu organizacyjnego „z okazji obchodów dni Jonstonowskich” odbyło się 3 lutego 1973 r. w Lesznie⁹. Z protokołu wynika, iż już wtedy zmieniono termin obchodów z pierwotnie planowanego lutego na czerwiec 1975 r. Komitet został podzielony na dwie komisje: propagandowo-impresową (przewodniczący Z. Smoluchowski) oraz organizacyjno-finansową (przewodniczący J. Pietrzak). Podczas tego posiedzenia zauważono konieczność nawiązania kontaktów w Anglii, Szkocji, Niemczech i Związku Radzieckim, ponieważ w tych państwach znajduje się dużo materiałów na temat Jonstona¹⁰. W ramach ciekawostki można podać, że komitet organizacyjny usilnie starał się znaleźć jakiegokolwiek związku Jonstona z mineralogią, a w szczególności – z miedzią, by osobą uczonego i rocznicą jego śmierci zainteresować dyrekcję kopalni w Lubinie¹¹. Z zachowanej w zasobie Archiwum Państwowego w Lesznie dokumentacji trudno ukazać dalszy rozwój sprawy, ale faktem jest, że jednym z punktów programu obchodów z 1975 r. było zwiedzanie Legnicko-Głogowskiego Okręgu Miedziowego.

Promocję wydarzenia rozpoczęto już w 1973 r. W październiku prezes Smoluchowski napisał do poznańskiej redakcji „Tygodnia” krótką notkę informacyjną o Janie Jonstonie. Wydaje się, że wcześniej była to dla mieszkańców Wielkopolski i całego kraju postać kompletnie anonimowa¹². Potwierdza to krótki tekst prasowy prezesa LTK, jaki ukazał się w maju 1971 r. w „Gazecie Poznańskiej”. Z. Smoluchowski pisał w nim:

Mimo że nazwisko Jana Jonstona można spotkać w każdej encyklopedii, a podręczniki uniwersyteckie dotyczące historii medycyny poświęcają

⁹ Obecni na posiedzeniu byli przewodniczący Prezydium MRN w Lesznie E. Jankowski (przewodniczący komitetu), sekretarz Prezydium MRN Jerzy Pietrzak, przewodniczący LTK Zdzisław Smoluchowski, kierownik Powiatowego Archiwum Państwowego w Lesznie Aleksander Piwoń, kierownik muzeum w Lesznie Stanisław Chmielowski, dyrektor leszczyńskiego szpitala Ludwik ApolinarSKI, kierownik Wydziału Zdrowia i Opieki Społecznej Kazimierz Kaźmierski, a także Zbigniew Gryczka, Kazimierz Krawiec, Marian Kowalski, Emilia Kazińska, Bożena Bujałowska, Krzysztof Mrówczyński, Stanisław Szpilczyński i [?] Tereszyńska (prawdopodobnie Jadwiga Tereszowska-Lopatowa); APL, LTK, sygn. 50, Protokół z narady odbytej w dniu 3 lutego 1973 r. z okazji obchodów dni Jonstonowskich, s. 26–28.

¹⁰ *Ibidem*, s. 27.

¹¹ *Ibidem*, pismo Z. Smoluchowskiego do B. Bujałowskiej, Leszno, 22 VIII 1973; pismo Z. Smoluchowskiego do A. Abramowicza, Leszno, 5 X 1973, s. 37, 47.

¹² Jako ciekawostkę można podać, że w kwietniu 1973 r. w wydawanym w Chicago „Dzienniku Związkowym”, najstarszej polskojęzycznej gazecie codziennej wydawanej w Stanach Zjednoczonych, ukazał się artykuł prof. Tomasza J. Turleya *Jan z Szamotuł. Sławny Uczony Polski XVII wieku*. Artykuł ten powstał z okazji przypadającej wówczas 370. rocznicy urodzin polsko-szkockiego polihistora; *ibidem*, s. 470–471.

mu wiele miejsca – tak w Lesznie i wśród społeczeństwa wielkopolskiego jest to postać nieznana¹³.

Najbardziej znaną dostępną wówczas publikacją poświęconą osobie Jonstona była książka Tadeusza Bilikiewicza *Jan Jonston (1603–1675). Żywot i działalność lekarska*, która ukazała się w 1931 r.¹⁴ Cztery lata później leszczyński lekarz, dr Bronisław Świderski, wydał niewielką pracę poświęconą polsko-szkockiemu uczonemu¹⁵. Informacje o Jonstonie pojawiały się także w opracowaniach dotyczących historii Leszna, ale były bardzo lakoniczne.

Już w ramach przygotowań do obchodów zaczęły ukazywać się artykuły przybliżające czytelnikom postać Jonstona – w lutym 1973 r., w związku z przekazaniem informacji o zawiązaniu się komitetu organizacyjnego obchodów, czytelnikom „Gazety Poznańskiej” przybliżono krótko sylwetkę uczonego, a także poinformowano o organizatorach i wstępnym programie obchodów. Z kolei w pierwszym numerze tygodnika zagłębia miedziowego „Konkrety” ukazał się tekst Zofii Gebhard *Mówił o sobie Jan Jonstonus Polonus*. W artykule tym, oprócz krótkiego biogramu, czytelnicy zostali poinformowani o przygotowywanych hucznych obchodach trzechsetnej rocznicy śmierci uczonego. Jak zaznaczyła Z. Gebhard: „Główną imprezą tych uroczystości będzie kongres naukowy organizowany przez PAN, w którym weźmie udział ok. 30 uczonych z całego świata”¹⁶. Na nieco ponad dwa tygodnie przed rozpoczęciem obchodów, 20 maja 1975 r., w imieniu Komitetu Organizacyjnego Z. Smoluchowski prosił lokalne i ogólnopolskie media (Polskie Radio, Telewizja Polska, „Głos Wielkopolski”, „Tydzień”, „Ilustrowany Kurier Polski”, „Gazeta Poznańska”, „Ekspres Poznański”) o spopularyzowanie postaci Jonstona¹⁷.

Pierwsza wersja programu obchodów dni jonstonowskich została przygotowana w lipcu 1974 r. Uroczystości zostały rozłożone na trzy dni –

¹³ Zdzisław Smoluchowski, *Jan Jonston – uczony dawnego Leszna*, „Gazeta Poznańska”, nr 124 z 27 V 1971, s. 4.

¹⁴ Tadeusz Bilikiewicz, *Jan Jonston (1603–1675). Żywot i działalność lekarska*, Warszawa 1931.

¹⁵ Bronisław Świderski, *Dr. Jan Jonston. Wybitny uczony dawnego Leszna*, Leszno 1935.

¹⁶ Z. Gebhard, *Mówił o sobie Jan Jonstonus Polonus*, „Konkrety”, nr 1 z 4 I 1974, s. 7.

¹⁷ APL, LTK, sygn. 50, s. 199; w numerze „Głosu Wielkopolskiego” z 5 VI 1975 r. ukazał się artykuł *Jan Jonston niesłusznie zapomniany*, w którym informowano czytelników o związkach Jonstona z Komeńskim, a także o obchodach trzechsetnej rocznicy jego śmierci; Kazimierz Marcinkowski, *Jan Jonston niesłusznie zapomniany. Sesja naukowa w Lesznie i Lubiniu*, „Głos Wielkopolski”, nr 128 z 5 VI 1975, s. 6. Z kolei w numerze 126 „Gazety Poznańskiej” z 1975 r. ukazał się tekst opisujący życie Jonstona: Zdzisław Beryt, *Szkocki Polak z „Nowych Aten”*, „Gazeta Poznańska”, nr 126 z 3 VI 1975, s. 3.

miały rozpocząć się w piątek 6 czerwca 1975 r. w Lesznie. W weekend 7 i 8 czerwca miejscem obchodów rocznicy śmierci polsko-szkockiego naukowca miał być Lubin oraz pobliskie Składowice¹⁸. Ostatecznie w programie obchodów podano, iż organizatorami były: Zakład Historii Nauki i Techniki Polskiej Akademii Nauk w Warszawie, Leszczyńskie Towarzystwo Kulturalne, Towarzystwo Miłośników Ziemi Lubińskiej, Towarzystwo Kultury Ziemi Szamotulskiej oraz Komitet Badań Naukowych – Polskie Towarzystwo Lekarskie Oddział w Poznaniu. W skład Komitetu Honorowego obchodów weszli: I Sekretarz KP PZPR w Lesznie Jan Płóciniczak, jego odpowiednicy z Lubina (Jan Dalgiewicz) oraz Szamotuł (Józef Śron), Naczelnik Miasta i Powiatu w Lesznie Stanisław Koronowski, Naczelnik Powiatu Lubińskiego Romuald Soroko, a także Naczelnik Powiatu w Szamotułach Czesław Zasada. W skład Komitetu Naukowego wchodził: prof. dr hab. Tadeusz Bilikiewicz, prof. dr hab. Józef Miąso, prof. dr hab. Ksawery Rowiński, prof. dr hab. Bogdan Suchodolski oraz prof. dr Waldemar Voise.

Uroczystości rozpoczęły się 6 czerwca 1975 r. w Lesznie w Domu Kultury mieszczącym się przy ul. Bolesława Chrobrego 3. Jak informował dziennikarz „Gazety Poznańskiej” Zdzisław Beryt, zapowiadając obchody rocznicowe:

Wydarzenie to będzie pierwszym tego typu formatu obchodzonym w podniesionym do rangi stolicy województwa Lesznie. Zbieżność jest przypadkowa, ale kryje w sobie głębszy sens: oto rozpoczyna się dla tego miasta skupiającego ongiś wybitnych uczonych i promieniującego postępowymi ideami na cały kraj (co przyniosło mu zaszczytne miano „nowych Aten”), okres dynamicznego rozwoju. Przypomnienia chlubnych tradycji są jak najbardziej na czasie¹⁹.

W tym miejscu warto przypomnieć, iż 28 maja 1975 r. w Polsce wprowadzony został nowy podział administracyjny, który zwiększył liczbę województw z dotychczasowych 17 do 49, likwidując przy tym pośredni szczebel administracyjny, jakim były powiaty. Reforma zaczęła obowiązywać 1 czerwca – wtedy też na mapach administracyjnych Polski pojawiło się

¹⁸ APL, LTK, sygn. 50, pismo Z. Józefowskiego do J. Babicza, Leszno, 17 VII 1974, s. 104–106. W Składowicach, miejscu śmierci Jonstona, staraniem Towarzystwa Miłośników Ziemi Lubińskiej zorganizowana została izba pamięci. Powstała ona w dworcu stojącym na fundamentach dawnego domu Jonstona. Elewację budynku zdobiła płaskorzeźba Jonstona autorstwa Zbigniewa Frączkiewicza. Obecnie pałac ten jest zaniedbany, na ścianie dalej znajduje się jednak wspomniana płaskorzeźba.

¹⁹ Z. Beryt, *Szkocki Polak...*, s. 2.

województwo leszczyńskie²⁰. Zorganizowane szóstego dnia miesiąca obchody śmierci Jonstona traktować należy więc jako jedną z pierwszych dużych imprez, jakie odbyły się w województwie leszczyńskim, choć za ich organizację odpowiedzialne były jeszcze wcześniejsze władze. Program obchodów trzechsetnej rocznicy śmierci Jonstona w 1975 r. przedstawia tabela 1.

Tabela 1. Program obchodów trzechsetnej rocznicy śmierci Jana Jonstona

6 czerwca – Leszno	
8:00	Śniadanie (Wojewódzki Dom Kultury w Lesznie ²¹)
9:00 – 10:15	Powitanie gości, część organizacyjna (Wojewódzki Dom Kultury w Lesznie)
10:15 – 14:00	Konferencja cz. I (Wojewódzki Dom Kultury w Lesznie)
14:00 – 14:45	Odsłonięcie pomnika J. Jonstona (park przy ul. Jarosława Dąbrowskiego)
15:00 – 16:15	Obiad (Wojewódzki Dom Kultury w Lesznie)
16:30 – 19:00	Konferencja cz. II (Wojewódzki Dom Kultury w Lesznie)
19:00 – 20:00	Zwiedzanie wystawy w Muzeum (pl. Jana Metziga)
20:00	Kolacja (Wojewódzki Dom Kultury w Lesznie)
7 czerwca – Leszno / Lubin	
8:00 – 8:45	Śniadanie (Wojewódzki Dom Kultury w Lesznie)
8:45	Wyjazd uczestników z Leszna do Lubina (z pl. Jana Metziga)
10:45	Przyjazd uczestników do Lubina
12:00 – 15:00	Konferencja cz. III (Dom Kultury Zagłębia Miedziowego ²²)
16:30 – 18:00	Nadanie szpitalowi w Lubiniu imienia Jana Jonstona (odsłonięcie tablicy pamiątkowej, zwiedzanie szpitala) ²³

²⁰ Dwustopniowy podział administracyjny w kraju wprowadzono ustawą z dnia 28 maja 1975 r.; Dz.U. 1975 r., nr 16, poz. 91.

²¹ Mieścił się przy ul. Bolesława Chrobrego; obecnie znajduje się tam Miejski Ośrodek Kultury.

²² Mieścił się przy ul. Armii Czerwonej; obecnie ul. Armii Krajowej.

²³ Według Alojzego Koniora także szpital w Lesznie otrzymał w 1975 r. imię Jana Jonstona; Alojzy Konior, *W hołdzie Janowi Jonstonowi*, „Przyjaciel Ludu”, 2003, 2, s. 3. Jest to nieprawdziwa informacja – Szpital Miejski w Lesznie nosił imię Jonstona przed powstaniem województwa leszczyńskiego. Prawdopodobnie jednak nie nosił on tej nazwy od 1952 r., kiedy to leszczyński szpital powiatowy został połączony ze szpitalem miejskim w jedną placówkę, o czym pisali

18:30 – 19:00	Konferencja cz. IV (Dom Kultury Zagłębia Miedziowego)
19:30 – 21:00	Spotkanie uczestników
8 czerwca – Lubin / Składowice	
9:30 – 10:00	Śniadanie
10:00 – 12:00	Konferencja cz. V (Dom Kultury Zagłębia Miedziowego)
12:00 – 14:00	Zwiedzanie Izby Pamięci J. Jonstona w Składowicach; Zwiedzanie LGOM – Legnicko-Głogowskiego Okręgu Miedziowego
14:00	Zakończenie obchodów ²⁴

Źródło: Zaproszenie/program na sympozjum naukowe o Janie Jonstonie, APL, Zbiór druków ulotnych.

Wojewódzki Dom Kultury w Lesznie został na tę okazję specjalnie udekorowany. Na scenie ustawiono bukiet sztucznych kwiatów, a obok niego na sztaludze portret szkocko-polskiego naukowca pędzla Mieczysława Kudelli²⁵. Nad nimi widniał wycięty z papieru napis „1603–1675 JAN JONSTON”. Na krańcach sceny umieszczone zostały kolumny głośników. Przed sceną ustawiono stół, przy którym siedzieli prowadzący obrady, m.in. E. Jankowski oraz wicewojewoda leszczyński Joan-na Krumrey; w pobliżu ustawiona była też mównica dla prelegentów.

Edmund Waszyński i Ewa Kujawska w opracowaniu dotyczącym dziejów leszczyńskiego szpitalnictwa; Edmund Waszyński, Ewa Kujawska, *Zarys rozwoju szpitali w Lesznie*, [w:] *Zarys historii lecznictwa w Lesznie 1555–1998*, red. Edmund Waszyński, Andrzej Kuczkowski, Leszno 1999, s. 27. Potwierdza to tekst Z. Smoluchowskiego opublikowany w maju 1971 r.: „W Lesznie odbędą się główne uroczystości związane z tą rocznicą. Zainteresowanie tą sprawą wyraziły już Polska Akademia Nauk, Towarzystwo Historii Medycyny, Polskie Towarzystwo Lekarskie i Leszczyńskie Towarzystwo Kulturalne. Leszno posiada jak dotąd tylko szpital im. Jana Jonstona, stało się to przed paroma laty dzięki staraniom miejscowego regionalisty dr. Mariana Kowalskiego”; Z. Smoluchowski, *Jan Jonston – uczony...*, s. 4.

²⁴ Można zauważyć, że czerwcowe obchody rocznicy śmierci Jonstona odbywały się w Lesznie, Lubinie i Składowicach, natomiast żadne imprezy nie odbyły się w tym okresie w Szamotułach. Należy jednak nadmienić, że w miejscu narodzin uczonego sesja popularnonaukowa poświęcona Jonstonowi miała miejsce 23 V 1975 r. w ramach organizowanych wówczas Dni Szamotuł. Sesję tę, w sali kina Halszka (ul. Dworcowa 7) zorganizowała Powiatowa i Miejska Biblioteka Publiczna w Szamotułach. Uczestnicy tej minikonferencji mogli wysłuchać trzech referatów; prelegentami byli Romuald Krygier (*Sylwetka Jana Jonstona na tle epoki*), Jadwiga Tereszowska-Łopatawa (*Zasługi Jana Jonstona dla nauk biologicznych i medycyny*) i Janusz Łopata (*Zainteresowania i osiągnięcia Jana Jonstona w zakresie nauk humanistycznych*); APL, Zbiór druków ulotnych, sygn. 45, s. 1–2.

²⁵ Jak udało się ustalić, portret ten znajduje się obecnie w zbiorach muzeum w Szamotułach.

2. Otwarcie sympozjum w Wojewódzkim Domu Kultury w Lesznie – przemawia Prezydent Miasta Leszna Edmund Jankowski; zbiory APL

3. Uczestnicy sympozjum o Janie Jonstonie; zbiory APL

Słuchacze swoje miejsca zajęli przy stołach ustawionych w kilku rzędach w sposób prostopadły do sceny i stołu „prezydialnego”²⁶.

Konferencja naukowa

Sympozjum naukowe było głównym elementem obchodów okrągłej rocznicy śmierci polsko-szkockiego polihistora. Jak już wspomniano, jednym z głównych inspiratorów konferencji był dr G. Świderski. Swoje pomysły przedstawił nie tylko LTK, ale także władzom wojewódzkim w Poznaniu. W dniu 21 maja 1971 r. odbył rozmowę z Przewodniczącym Rady Narodowej Województwa Poznańskiego Franciszkiem Szczerbalem, a 5 czerwca 1971 r. z jego zastępcą inż. Witoldem Stefanowskim. W trakcie tych rozmów został poruszony temat zorganizowania międzynarodowej konferencji dotyczącej osoby Jonstona. Już wówczas padła propozycja, by odbyło się to 8 czerwca 1975 r.²⁷

Formalnie głównymi pomysłodawcami zorganizowania konferencji w Lesznie był Komitet Badań Naukowych Polskiego Towarzystwa

²⁶ APL, LTK, sygn. 51, koperta 2, s. 1, 12.

²⁷ APL, LTK, sygn. 50, pismo G. Świderskiego do F. Szczerbala, Poznań, 24 VI 1974; pismo G. Świderskiego do W. Stefanowskiego, Poznań, 28 VI 1971; s. 7–8.

4. Odsłonięcie pomnika Jana Jonstona w Lesznie – z lewej prezydent Edmund Jankowski, przemawia wicewojewoda leszczyński Joanna Krumrey; zbiory APL

Lekarskiego (KBN PTL) oraz poznański oddział Polskiego Towarzystwa Historii Medycyny. W liście przewodniczącego KBN PTL dr. G. Świderskiego z 18 maja 1972 r. prezes LTK Z. Smoluchowski został poinformowany, że KBN PTL wraz z Zakładem Historii Nauki i Techniki Polskiej Akademii Nauk utworzyły zespół badaczy, który zajmie się ustaleniem wkładu Jonstona w światową kulturę i naukę. Wyniki dociekań miały zostać ogłoszone na leszczyńskiej konferencji²⁸. W liście E. Jankowskiego z listopada 1973 r. do Ministerstwa Łączności wspominał on, że prelegentami mają być badacze z krajów socjalistycznych, mianowicie czechosłowaccy: Marta Bečková, Josef Sajner i Zdenek Pokorný; energoscy: Georg Harig, Wolfram Kaiser, Werner Piechocki i Stanisław Schwann; a ponadto Węgier Károly Kapronczay oraz Rosjanin Igor Lwowicz Kleopow. Dodatkowo spodziewano się również specjalistów z Anglii, Szkocji, Kanady i Holandii. Jankowski przewidywał także, że do udziału w symposium zgłoszą się naukowcy z innych krajów Europy²⁹.

Komitet Naukowy symposium przesłał E. Jankowskiemu w lipcu 1974 r. listę ustalonych referentów i tytułów ich wystąpień. Było ich 31³⁰. W piśmie zaznaczono, że referaty nie mogą być dłuższe niż 5 stron maszynopisu, a wystąpienia – nie dłuższe niż 15 minut. Zastrzeżono jednak przy tym, że wersja referatu oddana do druku może być dłuższa, „zgodnie z potrzebami”³¹.

Jak zapisano na zaproszeniu, będącym jednocześnie programem uroczystości, symposium odbywało się pod patronatem ministra zdrowia i opieki społecznej prof. dr. hab. Mariana Śliwińskiego oraz podsekretarza stanu Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego i Techniki prof. dr. hab. Janusza Górskiego. Symposium miało charakter otwarty, a zatem każdy, niezależnie od zaproszenia, mógł w nim uczestniczyć. W trakcie konferencji, obejmującej trzy dni i pięć paneli wykładowych, przedstawionych zostało 30 referatów (tabela 2)³²:

²⁸ *Ibidem*, pismo G. Świderskiego do Z. Smoluchowskiego, Poznań, 18 V 1972, s. 12.

²⁹ *Ibidem*, pismo E. Jankowskiego do Ministerstwa Łączności, Departament Ruchu Pocztownego, Wydział Emisji Znaczków, Leszno, 2 XI 1973, s. 57.

³⁰ Z listy tej 17 wystąpień zostało wygłoszonych w czerwcu 1975 r. pod tym samym tytułem (jeden referat został wygłoszony przez inną osobę). Z pierwotnego wykazu prelegentów z 1974 r. wystąpienia o innym tytule wygłosiło 9 mówców.

³¹ *Ibidem*, Komitet Naukowy Symposium do E. Jankowskiego, Warszawa, 15 VII 1974, s. 102–103.

³² APL, MOL, sygn. 69, Dokumentacja wystaw – „Wystawa Jonstona”, s. 72.

Tabela 2. Wykaz prelegentów i tytułów referatów, które miały zostać wygłoszone na sympozjum naukowym w dniach 6–8 czerwca 1975 r.

Autor	Tytuł referatu
prof. dr Bogdan Suchodolski (Warszawa)	<i>Główne cechy i tendencje nauki europejskiej XVII wieku</i>
dr Aleksander Piwoń (Leszno)	<i>Jonston na tle leszczyńskiego środowiska naukowego i kulturalnego</i>
dr Zdenek Pokorný (Czechosłowacja)	<i>Jan Jonston na tle filozoficznej i naukowej myśli XVII wieku</i>
prof. dr Stefan Ziemski (Warszawa)	<i>Jonston jako polihistor i historiozof</i>
doc. dr Roman Kozłowski (Poznań)	<i>Empiryzm i idea postępu w filozofii Jana Jonstona</i>
prof. dr Wolfram Kaiser (NRD, Halle)	<i>Hygiene und prophylaktische Medizin im Schrifttum von Jonston</i>
doc. dr Tadeusz Marcinkowski (Poznań)	<i>Przesłanki współczesnej sozologii w dziele Jana Jonstona „O stałości natury”</i>
dr hab. Witold Włodzimierz Głowacki (Poznań)	<i>Wkład Jana Jonstona do literatury farmaceutycznej</i>
dr Michał Przychodzki (Poznań)	<i>Ortopedia i traumatologia narządów ruchu u Jana Jonstona</i>
dr Gerwazy Świdorski (Wrocław)	<i>Z badań nad przyczynami osiągnięć naukowych lekarzy Leszna okresu jonstonowskiego</i>
prof. dr Tadeusz Bilikiewicz, doc. dr Marcin Łyskanowski (Gdańsk, Warszawa)	<i>Ocena działalności lekarskiej Jana Jonstona</i>
prof. dr Józef Babicz (Warszawa)	<i>Fizyczne zjawiska Ziemi w dziełach Jana Jonstona</i>
prof. dr Antoni Gawęł (Kraków)	<i>Wiedza mineralogiczna w „Thaumatographia naturalis” J. Jonstona</i>
prof. dr Kazimierz Maślankiewicz (Kraków)	<i>Dzieło mineralogiczne J. Jonstona „Notitia regni mineralis seu subterraneorum catalogus”</i>
doc. dr Zbigniew Wójcik (Warszawa)	<i>Elementy geologii w pracach Jonstona</i>

prof. dr Henryk Bukowiecki (Warszawa)	<i>Botanika farmaceutyczna Jonstona</i>
prof. dr Gabriel Brzęk (Lublin)	<i>Zoologiczne poglądy Jana Jonstona z Szamotuł (1603–1675)</i>
prof. dr Stanisław Feliksiak (Warszawa)	<i>Ornitologia Jonstona i Aldrovandiego</i>
doc. dr Andrzej Abramowicz (Łódź)	<i>Jana Jonstona zainteresowania archeologiczne</i>
dr n. hum. Danuta Wierzbicka (Gliwice)	<i>Jan Jonston jako znawca kultury antycznej</i>
dr Marta Bečková (Czechosłowacja, Praga)	<i>Jan Jonston a Jan Amos Komeński</i>
doc. dr Tadeusz Bieńkowski (Warszawa)	<i>Rola dydaktyczna dzieł Jonstona</i>
prof. dr Stanisław Schwann (NRD, Lipsk)	<i>Jonston w nauce zachodnioeuropejskiej ze szczególnym uwzględnieniem medycyny</i>
doc. dr Stanisław Seliga (Szkocja, St. Andrews)	<i>Jan Jonston w Szkocji</i>
doc. dr Witold Tomaszewski (Szkocja, Edynburg)	<i>Więzy szkocko-polskie w zakresie medycyny</i>
dr Henricus Adrianus Marie Snelders (Holandia, Utrecht)	<i>Jan Jonston, his stay and his scientific activities in the Netherlands (1629–1634)</i>
doc. dr Danuta Nespiak (Wrocław)	<i>Związki Jonstona ze Śląskiem</i>
doc. dr Stanisław Szpilczyński (Wrocław)	<i>Jonstoniana w historycznych księgozbiorach na Dolnym Śląsku</i>
dr Bożena Bujałowska (Poznań)	<i>Jan Jonston jako tłumacz dzieł Hipokratesa</i>
Helena Plucińska (Warszawa)	<i>Biobibliografia Jana Jonstona</i>

Źródło: Zaproszenie/program na sympozjum naukowe o Janie Jonstonie; APL, Zbiór druków ulotnych

Przy okazji warto zaznaczyć, że konferencja poświęcona Janowi Jonstonowi była szóstą w historii stowarzyszenia organizowaną lub współorganizowaną przez LTK – wcześniej przygotowało ono sesje naukowe: „Ruch społeczno-kulturalny” (1970), „Jan Amos Komeński a problemy współczesnej dydaktyki” (1970), „Tradycje oświatowe ziemi leszczyńskiej” (1973), „Leszczyńskie tradycje wydawnicze” (1974), „Tajne nauczanie w Lesznie podczas okupacji hitlerowskiej” (1974)³³.

Pomnik

Namacalnym śladem obchodzonej w Lesznie w 1975 r. trzechsetnej rocznicy śmierci Jana Jonstona jest jego pomnik, zlokalizowany w ścisłym centrum miasta, w obrębie dawnej nekropolii kalwińskiej, będącej dziś parkiem. We wrześniu 1973 r. poznański artysta Zbigniew Bednarowicz w liście do Z. Smoluchowskiego jako pierwszy wskazał prof. Magdalenę Więcek-Wnuk jako autorkę pomnika Jonstona w Lesznie. Prowadziła ona wówczas pracownię rzeźby w Państwowej Wyższej Szkole Sztuk Plastycznych w Poznaniu. Według słów Z. Bednarowicza:

Prof. Magdalena Więcek jest czołową rzeźbiarką polską, ma za sobą szereg wybitnych osiągnięć. Od lat reprezentuje rzeźbę polską w wystawach zagranicą – jest laureatką nagrody państwowej. Jej rzeźba „Górnicy” wyprodukowana jest na znaczku w serii obok Dunikowskiego i Horno-Popławskiego. [...] „firma” jest poważna i zapewnia poważny i wybitny efekt³⁴.

Przewodniczący komitetu organizacyjnego E. Jankowski skierował 8 października 1973 r. oficjalne pismo do artystki, w imieniu wspomnianego komitetu powierzając jej realizację rzeźby – popiersia Jana Jonstona. Według listu Jankowskiego kosztorys był następujący: 15 tys. zł na gipsowy projekt rzeźby, 10 tys. zł za materiał (kamień) oraz 30 tys. zł za przekucie projektu w kamieniu. Do pisma dołączone były trzy podobizny uczonego, które miały posłużyć Więcek-Wnuk za wzór do stworzenia projektu³⁵.

³³ *Kalendarium sesji i konferencji naukowych LTK*, oprac. Alojzy Konior, „Przyjaciel Ludu”, 1993, 3/4, s. 7.

³⁴ APL, LTK, sygn. 50, pismo Z. Bednarowicza do Z. Smoluchowskiego, Poznań, 21 IX 1973, s. 42.

³⁵ Niestety, przy zachowanym w zasobie APL piśmie E. Jankowskiego do M. Więcek-Wnuk nie zachowały się przesłane trzy wizerunki Jonstona. Przewodniczący komitetu pisał, iż rysunki te są jedyną „istniejącą ikonografią tego uczonego”; *ibidem*, pismo E. Jankowskiego do M. Więcek-Wnuk, Leszno, 8 X 1973, s. 49.

Gipsowy projekt pomnika w skali 1:10 został przez artystkę przygotowany w lutym 1974 r., a zaakceptowany 30 listopada³⁶. Niecały miesiąc później, 27 XII 1974 r. M. Więcek-Wnuk podpisała umowę zlecenie z LTK na budowę pomnika. Według niej artystka zobowiązała się wykonać formy do postumentu pomnika Jana Jonstona za ok. 30 tys. zł (do końca lutego 1975 r.), odlew głowy Jana Jonstona w brązie za ok. 50 tys. zł (wys. 75 cm, termin wykonania: kwiecień 1975), a także odlane w metalu litery i cyfry³⁷.

Na nieco ponad cztery miesiące do odsłonięcia pomnika, tj. 2 lutego 1975 r., artystka informowała LTK, że gipsowa głowa Jonstona została już przez nią wykonana. Gotowe były już wówczas także płaskorzeźby do pomnika (najdłuższy element miał 2 m długości, 125 cm wysokości)³⁸. Spiżowy odlew głowy Jonstona został odlany w Warsztacie Brązowniczym Saturnina Skubiszyńskiego w Poznaniu³⁹, a cokół został wykonany 22 kwietnia 1975 r. w leszczyńskiej Fabryce Domów⁴⁰. Litery były natomiast odlewane w Warszawie⁴¹; tu jednak pojawił się problem – w maju samochodem przywiózł je ze stolicy do Leszna Zbigniew Kledecki. Prezes LTK zgłosił 17 maja do M. Więcek-Wnuk, że w przesyłce nie było kilku liter – brakowało C, D, M, Y, a także cyfr: 3, 0 i 5. Ostatecznie brakujące litery zostały wysłane do Leszna drogą pocztową⁴² i znajdowały się na pomniku w dniu jego odsłonięcia.

Zapowiadający uroczystości rocznicowe dziennikarz Z. Beryt tak opisał nowo odsłonięty miejski monument:

Kiedy byłem ostatnio w Lesznie, pod drzewami parku przy ulicy Dąbrowskiego już dzieci biegały i bawiły się wokół prostokątnego, szarego cokołu. Dużymi, z dala dostrzegalnymi literami gotyckimi napisano na nim JAN JONSTON i dodano datę 1603–1675⁴³.

³⁶ *Ibidem*, pismo M. Więcek-Wnuk do LTK, Poznań, 21 IV 1974; pismo Z. Smoluchowskiego do M. Więcek-Wnuk, Leszno, 30 XI 1974, s. 98, 114.

³⁷ *Ibidem*, pismo Z. Smoluchowskiego do M. Więcek-Wnuk, Leszno, 30 XI 1974, s. 115–116.

³⁸ *Ibidem*, pismo M. Więcek-Wnuk do LTK, Poznań, 2 II 1975, s. 121–122.

³⁹ *Ibidem*, pismo Z. Smoluchowskiego do Spółdzielni Metalowców w Poznaniu, Leszno, 7 II 1975, s. 123. O problemach z wykonaniem odlewu głowy Jonstona w brązie rzeźbiarka informowała w styczniu 1975 r.: Bardzo mi zależało, żeby było jak najmniej kłopotu ze stroną techniczną i dlatego wzięłam całość wykonania na siebie. Zaszły jednak okoliczności, którym sama nie mogę sprostać. Cenę z odlewnikiem od brązu uzgadniałam na podstawie zdjęcia, opisu i podanych wymiarów. Jednak brązownik miał za mało wyobraźni przestrzennej i dopiero przy konfrontacji z gotową głową, wyszła całkiem inna kalkulacja ceny; *ibidem*, pismo M. Więcek-Wnuk do Z. Smoluchowskiego, Poznań, 18 I 1975, s. 120.

⁴⁰ *Ibidem*, pismo Z. Smoluchowskiego do M. Więcek-Wnuk, Leszno, 22 IV 1975, s. 138.

⁴¹ *Ibidem*, pismo M. Więcek-Wnuk do Z. Smoluchowskiego, Poznań, 26 IV 1975, s. 139.

⁴² *Ibidem*, pismo Z. Smoluchowskiego do M. Więcek-Wnuk, Leszno, 17 V 1975, s. 141.

⁴³ Tekst ten Z. Beryt napisał prawdopodobnie na przełomie maja i czerwca; Z. Beryt, *Szkocki Polak...*, s. 3.

Pomnik został oficjalnie odsłonięty 6 czerwca 1975 r. o godz. 14.00, w przerwie pomiędzy sesjami sympozjum, w parku u zbiegu ówczesnych ulic Ewarysta Estkowskiego oraz Jarosława Dąbrowskiego. Miejsce na pomnik nie było przypadkowe – stanął on na obszarze dawnego cmentarza kalwińskiego. To właśnie tam, po swojej śmierci w 1675 r. w Skłodowicach, został pochowany, zgodnie ze swoim życzeniem, Jonston. Na uroczystości odsłonięcia pomnika obecni byli m.in. E. Jankowski (ówczesny prezydent Leszna) wicewojewoda leszczyński J. Krumrey, a także autorka monumentu⁴⁴. Przebieg wydarzeń w dzisiejszym parku Jonstona⁴⁵ znany jest dzięki zachowanemu programowi odsłonięcia pomnika: jako pierwszy głos zabrał prezydent E. Jankowski, a potem wręczył M. Więcek-Wnuk kwiaty. Kolejnym punktem programu była recytacja wiersza przez Romana Koniecznego, po której delegacje złożyły wieńce pod pomnikiem polsko-szkockiego uczonego, a chór II Liceum Ogólnokształcącego w Lesznie odśpiewał hymn *Gaude Mater Polonia*⁴⁶.

Wystawa

Jedną z imprez towarzyszących obchodom rocznicy śmierci Jonstona była wystawa zorganizowana w murach Muzeum Okręgowego w Lesznie (MOL), znajdującego się wówczas w budynku pastorówki ewangelickiej na placu dr. Jana Metziga. Początkowo planowano zorganizowanie wystawy pt. *Jonston – lekarz*, jednak ze względu na niewiele materiałów nie doszła ona do skutku. W lutym 1973 r. komitet organizacyjny podjął decyzję, że ostatecznie przedstawiona będzie ogólna wystawa poświęcona osobie naukowca pt. *Jonston – życie i twórczość*⁴⁷.

Starano się pozyskać wiele materiałów i eksponatów spoza Leszna. We wrześniu 1973 r. prezes Z. Smoluchowski prosił dwa duże ośrodki wielkopolskie: Bibliotekę Raczyńskich w Poznaniu, a także Bibliotekę Kórnicką, by te wykonały mikrofilmy ze starodruków Jonstona znajdujących się w ich zbiorach⁴⁸. Ostatecznie udało się zdobyć sporą jak na

⁴⁴ APL, LTK, sygn. 51, koperta 10, s. 6–7.

⁴⁵ W styczniu 1976 r., a więc pół roku po ustawieniu i odsłonięciu pomnika Jonstona, park leżący pomiędzy obecnymi Alejami Jana Pawła II oraz ulicami Jarosława Dąbrowskiego, Bohaterów Westerplatte i Grunwaldzkiej (wówczas były to ulice Westerplatte, Grunwaldzka, Estkowskiego, Włodarczaka i Komuny Paryskiej) otrzymał imię polsko-szkockiego polihistora. Decyzja ta została podjęta w wyniku uchwały Miejskiej Rady Narodowej w Lesznie z dnia 22 stycznia 1976 r.; APL, Miejska Rada Narodowa w Lesznie, sygn. 1, uchwała IV/14/76 Miejskiej Rady Narodowej w Lesznie z dnia 22 I 1976, s. 200–202a; Alojzy Konior, *Jan Jonston – zamiast wstępu*, [w:] *Europejskość myśli i twórczości naukowej Jana Jonstona po czterech wiekach*, red. Alojzy Konior, Leszno 2003, s. 6.

⁴⁶ Program odsłonięcia pomnika pochodzi ze zbiorów prywatnych.

⁴⁷ APL, LTK, sygn. 50, s. 27.

⁴⁸ APL, MOL, sygn. 69, s. 35–37.

warunki leszczyńskie liczbę 64 starodruków, które w formie odbitek zostały zaprezentowane na wystawie w czerwcu 1975 r.⁴⁹

Dzięki zachowanemu w zasobie Archiwum Państwowego w Lesznie scenariuszowi wystawy *Życie i działalność Jana Jonstona* wiadomo, co goście mogli oglądać na ekspozycji w czerwcu 1975 r. w budynku muzeum. Pokazane zostały m.in. plansze z widokami miast, w których przebywał Jonston, a więc Leszna z 1650 r. (wykonana ze starodruku leszczyńskiego Daniela Vettera), Szamotuł, Ostrorogu, Bytomia Odrzańskiego, Torunia, szkockiego St. Andrews oraz niemieckich Frankfurtu nad Menem i Lipska. Ponadto zaprezentowano portrety sławnych osobistości XVII-wiecznego Leszna, m.in. Jana Amosa Komeńskiego i Andrzeja Węgierskiego, czy też starodruki leszczyńskie⁵⁰. Z okazji wystawy przygotowany został także folder, w którego wnętrzu znajdowały się reprodukcje trzech stron tytułowych dzieł Jonstona oraz jego krótki biogram. Folder ten wydało LTK, a redagował go aktywnie zaangażowany w jubileuszowe obchody Smoluchowski⁵¹.

Wernisaż odbył się wieczorem 6 czerwca w budynku MOL. W trakcie otwarcia wystawy, na którym uczestnicy zostali poczęstowani lampką szampana, głos zabrał prezydent Leszna E. Jankowski, a ekspozycję gościom pokazał ówczesny kierownik muzeum dr S. Chmielowski⁵². Według afiszu sesji popularnonaukowej wystawa w leszczyńskim muzeum była czynna przez miesiąc, do 6 lipca 1975 r.

Publikacje

W styczniu 1973 r., na dwa lata przed planowanymi obchodami, przewodniczący Prezydium MRN w Lesznie E. Jankowski zwrócił się do Państwowego Wydawnictwa Naukowego z prośbą o wznowienie wydania

⁴⁹ Spis eksponowanych starodruków zebrał i opracował dr S. Chmielowski; *ibidem*, s. 63–64.

⁵⁰ Wystawa ta została przygotowana przez pracowników leszczyńskiego muzeum na podstawie bibliografii: Jerzy Chrystian Arnold, *Wiadomości o życiu i dziełach Jana Jonstona*, „Roczniki Towarzystwa Warszawskiego Przyjaciół Nauk”, VII (1811); Tadeusz Bilikiewicz, *Henryk Martini i Jan Jonston*, Poznań 1933; *idem*, *Johann Jonston (1603–1675) und seine Tätigkeit als Arzt*, Lipsk 1930; *idem*, *Jan Jonston (1603–1675)...*; Victor Loewe, *Dr. Johann Jonston, ein Polyhistor des 17. Jahrhunderts*, Poznań 1908; Max von Johnston-Rathen, *Urkunden und Regesten zur Geschichte der Familie von Jonston und Kroegeborn*, Wrocław 1895; Ignacy Myślicki, *Jonston i de Spinoza*, Warszawa 1922; B. Świdorski, *Dr. Jan Jonston...*; Wilhelm Bickerich, *Ein ärztliches Gutachten Über Christina Poniatowska*; Poznań, b.d.; Ignacy Chodyniecki, *Dykcyonarz uczonych Polaków*, Lwów 1833; Alodia Kawecka-Gryczowa, *Leszno – ośrodek wydawniczy Jednoty*, Warszawa 1964; Bogdan Suchodolski, *Historia nauki polskiej*, t. II, Wrocław-Warszawa-Kraków 1970; Stanisław Karwowski, *Kronika miasta Leszna*, Poznań 1877; Bronisław Świdorski, *Ilustrowany opis Leszna i okolicy*, Leszno 1928; Ludwik Kubala, *Wojna szwecka w roku 1655 i 1656*, Lwów-Warszawa-Poznań 1913; APL, MOL, sygn. 69, s. 59–60.

⁵¹ *Ibidem*, s. 61–62.

⁵² APL, LTK, sygn. 51, koperta 4, s. 7, 10.

działa uczonego *O stałości natury* (oryg. *Naturae constantia*)⁵³. Publikacja ta wydana została w 1960 r. w nakładzie 1500 egzemplarzy. Dyrektor PWN Stanisław Puchała w odpowiedzi na list przewodniczącego Jankowskiego zaznaczył, iż nakład wyczerpał się dopiero po 10 latach (w 1970 r.) i to tylko dlatego, że została obniżona cena publikacji. Jak zauważył:

Według posiadanych opinii potrzeby rynku czytelniczego zostały zaspokojone i nie obserwuje się dalszego zapotrzebowania, uzasadniającego przystąpienie w najbliższym czasie do wznowienia. W zakresie wznowień mamy wiele pilniejszych potrzeb na których koncentrujemy naszą uwagę, zwłaszcza jeśli dotyczy to publikacji dydaktycznych dla studentów szkół wyższych⁵⁴.

Ostatecznie komitet organizacyjny postanowił wydać broszurę popularnonaukową o życiu Jonstona⁵⁵. O papier m.in. na ten cel wnioskował w marcu 1974 r. do Wydziału Kultury i Sztuki przy Urzędzie Wojewódzkim w Poznaniu Z. Smoluchowski⁵⁶.

Publikacja została wydana w 1974 r. przez LTK, wydrukowano ją w nakładzie 1200 egzemplarzy w Zachodnim Wydawnictwie „Pospress” w Poznaniu. Praca licząca 68 stron składała się z sześciu artykułów: *Rozwój gospodarczy i kulturalny Leszna w XVI i XVII w.*, *Dzieciństwo, pierwsze nauki i studia Jana Jonstona* (odpowiednio strony 7–16 i 17–24, oba autorstwa A. Piwonii), *Działalność Jana Jonstona w Lesznie 1636–1656* (s. 25–31, Zbigniew Józefowski), *Ocena działalności lekarskiej Jana Jonstona* (s. 33–44, Jan Franka), *Ostatnie lata Jonstona* (s. 45–54, Halina Molenda, Szymon

⁵³ Jan Jonston, *O stałości natury*, Warszawa 1960. Według informacji przekazanych przez E. Jankowskiego przekład polski tego dzieła ukazał się w 1960 r. nakładem Komitetu Redakcyjnego Biblioteki Klasyków Filozofii PAN. Jak pisał przewodniczący MRN: „Wobec tego, że nakład ten według naszej informacji jest wyczerpany, zwracamy się z uprzejmą prośbą o rozpatrzenie możliwości wydania drugiego nakładu, który miałby ukazać się w 1975 r. w związku z proponowaną Sesją Naukową w Lesznie poświęconą działalności i pracy Jana Jonstona”; APL, LTK, sygn. 50, pismo E. Jankowskiego do PWN, Leszno, 15 I 1973, s. 22.

⁵⁴ *Ibidem*, pismo S. Puchały do E. Jankowskiego, Warszawa 7 II 1973, s. 29.

⁵⁵ W sierpniu 1973 r. prezes LTK Z. Smoluchowski pisał w imieniu Ogólnopolskiego Komitetu Obchodów trzechsetnej rocznicy śmierci Jana Jonstona do Naczelnego Zarządu Wydawnictw w Warszawie z prośbą o wydanie zezwolenia na druk broszury. Zakładano, że będzie liczyć ok. 42 strony tekstu i ok. 20 stron ilustracji, miała być wydana w formacie A5, w twardej oprawie, w nakładzie 2 tys. sztuk. Planowano, by broszurę tę wydać w czerwcu 1974 r., a więc na rok przed obchodami okrągłej rocznicy śmierci naukowca; *ibidem*, pismo Z. Smoluchowskiego do Naczelnego Zarządu Wydawnictw, Leszno, 22 VIII 1973, s. 36.

⁵⁶ LTK prosiło o przydział 500 kg papieru oraz 100 kg kartonu. Oprócz broszury o Jonstonie (która „ze względu na międzynarodowy charakter obchodów ku czci Jana Jonstona” miała zostać wydrukowana na papierze lepszej jakości) miały być z tego wydrukowane także katalogi izb regionalnych we Włoszakowicach, Bukówcu Górnym i Krzycku Wielkim, a także katalog włoszakowickiej galerii sztuki; *ibidem*, pismo Z. Smoluchowskiego do Wydziału Kultury i Sztuki przy Urzędzie Wojewódzkim w Poznaniu, Leszno, 6 III 1974, s. 95.

Molenda) oraz *Wkład Jana Jonstona do nauki europejskiej* (s. 55–63, Jan Kuczowski). Redaktorem nadzorującym był Smoluchowski. Ponadto w prace nad wydaniem publikacji zaangażowani byli Zbigniew Łukowiak (układ graficzny i projekt okładki), Teodor Śmiełowski (redakcja techniczna) oraz Edward Baldys (fotografie)⁵⁷.

Prelegenci wygłaszający swoje referaty na sympozjum mieli nadsyłać swoje teksty, a te miały zostać wydane w tomiku pokonferencyjnym. Ukazał się on jednak dopiero w 1978 r., a więc trzy lata po obchodach⁵⁸. Publikacja została podzielona na cztery części: I – Tło historyczne; II – Medycyna; III – Nauki przyrodnicze; IV – Nauki historyczne, pedagogika i kontakty naukowe. W sumie znalazło się w niej 25 artykułów, a więc niemal wszystkie wygłoszone na konferencji (odpowiednio dwa artykuły w części pierwszej – A. Piwoń, R. Kozłowski, cztery w części drugiej – B. Bujałowska, W. Kaiser, M. Przychodzki, W.W. Głowacki, osiem w części trzeciej: J. Babicz, Z. Wójcik, A. Gawęł, K. Maślankiewicz, H. Bukowiecki, G. Brzęk, S. Feliksiak, T. Marcinkowski, a jedenaście – w czwartej: A. Abramowicz, D. Wierzbicka, Z. Pokorný, M. Bečková, D. Nespiak, H.A.M. Snelders, S. Seliga, S. Schwann, S. Szpilczyński, H. Plucińska, T. Bieńkowski)⁵⁹.

Inne formy upamiętnienia

Wyżej opisane przedsięwzięcia to nie wszystkie formy upamiętnienia, które doszły do skutku w 1975 r. Dobrze zatem wspomnieć też o tych mniejszych i zrealizowanych, a także o planowanych, ostatecznie jednak niezrealizowanych. W dniu 2 XI 1973 r. przewodniczący komitetu organizacyjnego E. Jankowski zwrócił się z prośbą do Wydziału Emisji Znaczków w Departamencie Ruchu Poczтового w Ministerstwie Łączności w Warszawie z prośbą o wydanie znaczka z podobizną Jonstona oraz okolicznościowej pocztówki w związku z trzechsetną rocznicą śmierci uczonego. Jankowski zaznaczył, że wydaniem znaczka z Jonstonem zainteresowana mogłaby być szczególnie... Czechosłowacja. Jako powód podał on bliskie relacje polsko-szkockiego polihistora z Janem Amosem

⁵⁷ Jan Jonston, red. Zdzisław Smoluchowski, Leszno 1974. Warto wspomnieć, że w 1975 r. w Lubiniu została wydana także publikacja *Nieznany rękopis Jana Jonstona. Wykaz pozycji podręcznego księgozbioru*, którą odczytała i opracowała Halina Sadowska.

⁵⁸ Jan Jonston. *Lekarz i uczony XVII wieku. Materiały Sympozjum Naukowego Leszno-Lubin 6–8 czerwca 1975*, red. Józef Babicz, Helena Ostromecka, Aleksander Piwoń, Warszawa 1978, seria Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej, seria B: Historia Nauk Biologicznych i Medycznych, z. 28.

⁵⁹ W publikacji pokonferencyjnej nie pojawiły się teksty B. Suchodolskiego, S. Ziemskiego, G. Świderskiego, T. Bilikiewicza i M. Łyskanowskiego oraz W. Tomaszewskiego, którzy wygłosili referaty na leszczyńsko-lubińskiej konferencji naukowej.

Komeńskim⁶⁰. Ostatecznie wyprodukowane zostały okolicznościowe koperty, znaczki oraz datownik. Można je było nabyć m.in. w kasie Wojewódzkiego Domu Kultury w Lesznie w trakcie trwania obrad sympozjum 6 czerwca 1975 r.⁶¹. Ponadto wyprodukowany został także specjalny listownik/papier firmowy, na którym większość pism dotyczących przygotowania konferencji sporządził Z. Smoluchowski.

Oprócz przywołanych wyżej walorów filatelistycznych, z okazji obchodów w 1975 r. wybito także okolicznościowe medale. Z wykazu medali wydanych przez LTK wynika, iż w 1975 r. wydane zostały dwa związane z osobą Jonstona. Pierwszy, z wizerunkiem polsko-szkockiego polihistora oraz datami 1603–1675, został wykonany z mosiądzu. Miał on wymiary 85 x 85 mm, a autorem projektu był Stanisław Skrzypczak. Drugi medal, na którym również przedstawiony był uczony, zawierał napis „Johannes Jonstonus Anno 1603–1675”. Na oddzielnej płytce widniała informacja o kongresie naukowym. Wymiary medalu to 80 x 65 mm, wymiary płytki – 28 x 73 mm. Wykonane zostały z płytek ceramicznych naklejonych na drewnie o wymiarach 165 x 112 mm. Medal z płytką zostały zaprojektowane i wykonane przez Z. Łukowiaka⁶².

Pomysłem, którego nie udało się zrealizować, było nakręcenie filmu przybliżającego postać Jonstona. Z. Smoluchowski pisał w sierpniu 1973 r. do prezesa TMZL, że ze względów praktycznych krótkometrażowy film o życiu Jonstona będzie realizowany w Lesznie przy wsparciu Amatorskiego Klubu Filmowego „Radok” w Rawiczu. Prosił również, by film z obchodów „dni Jonstonowskich” zrealizowany został przez lubiński AKF⁶³. Kilka miesięcy później plany zmieniły się – starano się namówić łódzką Wytwórnię Filmów Oświatowych do zrealizowania rzeczowego obrazu. Pomysłem organizatorów było zaprezentowanie życia Jana Jonstona na tle działalności braci czeskich i innych dysydentów, którzy znaleźli schronienie w ówczesnej Rzeczypospolitej. E. Jankowski pisał:

Jan Jonston jest przykładem, że nie wszyscy innowiercy, w wieku XVII w Polsce, sprzyjali poczynaniom szwedzkiego króla – jak to generalnie twierdzi współczesna kontrreformacja Kościoła katolickiego. Film nawiązujący do wydarzeń tego okresu i działalności grup innowierczych

⁶⁰ APL, LTK, sygn. 50, pismo E. Jankowskiego do Ministerstwa Łączności, Departament Ruchu Pocztowego, Wydział Emisji Znaczków, Leszno, 2 XI 1973, s. 57.

⁶¹ W kasie można również było nabyć książkę wydaną w 1974 r. dotyczącą Jonstona; APL, LTK, sygn. 51, koperta 2, s. 8.

⁶² *Jan Jonston. Lekarz i uczony...*, s. 5; A. Konior, *Jan Jonston...*, s. 7. Kolekcja cyfrowa Muzeum Okręgowego w Lesznie, http://muzeumleszno.pl/imuzeum/collection/#!/johannes_jonstonsv.html (dostęp: 4 I 2023).

⁶³ APL, LTK, sygn. 50, pismo Z. Smoluchowskiego do W. Goebel, Leszno, 22 VIII 1973, s. 32.

byłby również przydatny do szkolenia partyjnego w zakresie religioznawstwa. [...] Film oświatowy na taśmie 16 mm byłby bardzo przydatny nie tylko dla szkół, ale również dla wszystkich uczelni medycznych, gdyż J. Jonston liczy się w historii medycyny jako autor podręczników. [...] Z racji powiązania J. Jonstona z Komeńskim film byłby na pewno zakupiony przez Czechosłowację, która zawsze zamawia dokumentację fotograficzną i filmową z uroczystości dotyczących Komeńskiego, a organizowanych okresowo w Lesznie⁶⁴.

Obchody czterechsetnej rocznicy urodzin polsko-szkockiego polihistora w 2003 r.

Obchody rocznicy śmierci Jonstona z 1975 r. były sporym sukcesem, o czym świadczy list dr. G. Świderskiego z 20 czerwca 1975 r. skierowany do prezydenta Leszna:

Międzynarodowe Sympozjum o Janie z Szamotuł Jonstonie przyniosło Lesznu wysokie uznanie w kraju. Wielu uczonych bardzo wysoko oceniło działalność Pana Prezydenta dla nauki. Dlatego też jeszcze raz – tym razem drogą listowną – przesyłam Panu serdeczne gratulacje z osiągniętego sukcesu. Dzięki Pańskiemu patronatowi Leszno okazało się godne swoich pięknych tradycji kulturowych. Konferencja naukowa, doskonała wystawa i wzniesienie pomnika oraz przystąpienie do wydania opracowań naukowych jako monografii pt. „Działalność naukowa w Lesznie i Lubiniu Jana z Szamotuł Jonstona” – to istotnie wysokiej rangi sprawy dla kultury nie tylko Województwa Leszczyńskiego i Polski, lecz również dla nauki europejskiej. [...] Proszę te same wyrazy gratulacji i podziękowania złożyć od Komitetu Badań Naukowych Polskiego Towarzystwa Lekarskiego p. mgr Smoluchowskiemu i p. Gryczce. Zasłużyli się oni w wybitny sposób dla sprawy Sympozjum. Podobne wyrazy proszę przekazać Pracownikom Muzeum i Pracownikom Archiwum w Lesznie⁶⁵.

Powyższe słowa z pewnością miały wpływ na organizację kolejnych „wielkich” obchodów, które znów miały przybliżyć mieszkańcom Leszna i regionu postać Jonstona. Te zorganizowano 28 lat później, przy okazji rocznicy urodzin polsko-szkockiego polihistora i były one jedną z imprez towarzyszących Dniom Leszna. Po raz kolejny wysiłek organizacyjny podjęło LTK, kierowane wówczas przez dr. A. Koniora.

⁶⁴ *Ibidem*, pismo E. Jankowskiego do Wytwórni Filmów Oświatowych, Leszno, 3 XI 1973, s. 60–61.

⁶⁵ *Ibidem*, pismo G. Świderskiego do E. Jankowskiego, Wrocław, 20 VI 1975, s. 216–217; krótkie podsumowanie obchodów śmierci Jonstona zostało także napisane przez Gabriela Brzęka, *Jan Jonston jako zoolog. W trzechsetną rocznicę śmierci*, „Przegląd Zoologiczny”, 20 (1976), 3, s. 272–279.

Trudno ustalić, kiedy narodziła się idea zorganizowania sesji naukowej z okazji czterechsetnej rocznicy urodzin Jonstona. Z dostępnej w zasobie Archiwum Państwowego w Lesznie dokumentacji wynika, iż musiało to być przed 26 czerwca 2002 r., gdyż właśnie tego dnia prezes LTK A. Konior sporządził wzór pisma, w którym informował kandydatów na prelegentów o takim pomysle. Zapewniał, że prelegenci otrzymają honoraria, a także będą mieć zapewniony nocleg, wyżywienie, a nadto – w razie konieczności – zwrot kosztów podróży. Prosił, by swój udział w obradach, wraz z przesłaniem tematu wystąpienia, zadeklarowali do 30 sierpnia 2002 r.⁶⁶

Warto w tym miejscu wspomnieć, iż kilka miesięcy później, w jednym z listopadowych numerów lokalnej gazety „ABC” ukazał się artykuł *Przypomnieć uczonemu* Hieronima Kaczmarka, w którym ten sugerował organizację obchodów na cześć Jonstona. Kaczmarek puentował go słowami:

Może warto by również i w Lesznie, jego mieście, szczególnie upamiętnić zbliżającą się czterechsetną rocznicę jego urodzin? Sposobów jest zapewne wiele: można zorganizować sesję naukową, wystawę w miejscowym muzeum czy wydać poświęconą mu publikację⁶⁷.

Uroczystości rozpoczęły się 23 maja 2003 r. o godz. 10.00 w Miejskiej Bibliotece Publicznej przy ul. Bolesława Chrobrego 3, gdzie otwarto wystawę *Jan Jonston w leszczyńskich zbiorach*⁶⁸. Można było ją oglądać do 5 czerwca. Jak pisała Agnieszka Wojciak:

Na wystawie w Bibliotece zaprezentowano książki i artykuły dotyczące życia i działalności (ze szczególnym uwzględnieniem lekarskiej) Jana Jonstona, a także materiały z obchodów 300-rocznicy śmierci Jonstona w Lesznie, Lubinie i Szamotułach oraz z towarzyszącego uroczystościom sympozjum naukowego w dniach 6–8 VI 1975 r.⁶⁹

⁶⁶ Pismo nie zawiera konkretnego odbiorcy – miejsce adresata pozostało niewypełnione; APL, LTK, sygn. 320, s. 1. Zaproszenie zostało skierowane m.in. do prof. dr. hab. Andrzeja Abramowicza, prof. dr. hab. Gabriela Brzęka, prof. dr. hab. Ireny Stasiewicz-Jasiukowej czy też brytyjskich badaczy dr. Howarda Hotsona, dr. Johna Younga i dr. Williama J. Hitchensa. Wszyscy wymienieni odmówili z różnych względów udziału w konferencji; *ibidem*, pismo A. Abramowicza do A. Koniora, Łódź, 11 VII 2002; pismo J. Younga do A. Koniora, Sheffield, 13 VIII 2002; pismo W.J. Hitchensa do A. Koniora, Sheffield, 22 VIII 2002; pismo G. Brzęka do A. Koniora, Lublin, 17 IX 2002, s. 2, 12, 16, 19.

⁶⁷ Hieronim Kaczmarek, *Przypomnieć uczonemu*, „ABC”, nr 88 z 8 XI 2002, s. 10.

⁶⁸ A. Konior, *W hołdzie Janowi Jonstonowi*, s. 4.

⁶⁹ Agnieszka Wojciak, *Rok Jonstona w Bibliotece*, „Varia. Pismo Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Stanisława Grochowiaka w Lesznie”, 14/15 (2003), b.p.

Według autorki najcenniejszą publikacją, jaka została pokazana zwiedzającym⁷⁰, była *Historiae naturalis de quadrupedibus libri* Jonstona, wydana po łacinie w latach 1650–1653 we Frankfurcie nad Menem, a znajdująca się w zbiorach leszczyńskiej MBP. Oprócz zbiorów własnych na wystawie w bibliotece goście mogli oglądać przedmioty leszczyńskich kolekcjonerów: Jerzego Adamskiego, Mirosława Gertycha, Zbigniewa Gryczki, Alojzego Koniora i Józefa Szymendery. Na potrzeby wystawy z leszczyńskiego szpitala wypożyczony został także portret Jonstona⁷¹.

Plan zakładał, że wernisaż wystawy będzie krótki i potrwa ledwie 15 minut – na tę godzinę (10.15) prezes LTK zamówił bowiem w Przedsiębiorstwie Komunikacji Samochodowej w Lesznie autobus na 40 osób, który spod gmachu biblioteki miał przewieźć uczestników do Parku im. Jana Jonstona, gdzie o godz. 10.30 pod pomnikiem polsko-szkockiego naukowca zostały złożone kwiaty⁷². O godz. 11.00 w ratuszu rozpoczęła się sesja naukowa *Europejskość myśli i twórczości naukowej Jana Jonstona – po czterech wiekach*. Wykaz prelegentów mających wygłosić swoje wystąpienia przedstawia tabela 3.

Tabela 3. Wykaz prelegentów i tytułów ich referatów, które miały zostać wygłoszone na konferencji w 2003 r.

Autor	Tytuł referatu
prof. dr hab. Marian Pawlak	<i>Studia uniwersyteckie młodzieży z Leszna w XVII i XVIII w.</i>
doc. dr hab. Jolanta Dworzaczkowa	<i>Projekt programu szkolnego Jana Jonstona</i>
prof. dr hab. Tadeusz Heimrath	<i>Położnictwo europejskie w dobie Jana Jonstona</i>
dr hab. Dariusz Rott	<i>Jan Jonston w kręgu leszczyńskich uczonych i pisarzy</i>

⁷⁰ Jedną ze zwiedzających była Edeltraud Gatterer, austriacka polityczka, która przybyła do Leszna z ramienia Rady Europy. W czasie trwających wówczas Dni Miasta Leszna przekazała ówczesnemu prezydentowi miasta Tomaszowi Malepszemu flagę Unii Europejskiej jako symbol krzewienia przez Leszno myśli europejskiej i współpracę z innymi miastami Starego Kontynentu. Należy pamiętać, iż był to czas zaawansowanej kampanii referendalnej związanej z przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej.

⁷¹ A. Wojciak, *Rok Jonstona...*, b.p.

⁷² APL, LTK, sygn. 320, pismo A. Koniora do Przedsiębiorstwa Komunikacji Samochodowej w Lesznie, Leszno, 20 V 2003, s. 65.

prof. dr hab. Zbigniew Wójcik	<i>O Janie Jonstonie i encyklopedyzmach naukowych</i>
dr Adam Matuszewski	<i>Enchirium ethicum Jana Jonstona a podręczniki etyki Arystotelesa i Bartłomieja Keckermanna – podobieństwa i różnice</i>
prof. dr hab. Janusz Skoczylas	<i>Jan Jonston a początki archeologii w Wielkopolsce</i>
dr Hieronim Kaczmarek	<i>Jan Jonston i jego badania nad cywilizacją starożytnego Egiptu</i>

Źródło: Zaproszenie/program na obchody czterechsetnej rocznicy urodzin Jonstona; APL, Zbiór druków ulotnych.

Opisująca wydarzenie A. Wojciak podała, że na konferencji swoje referaty wygłosili Jolanta Dworzaczkowa, Tadeusz Heimrath, Hieronim Kaczmarek, Alojzy Konior, Adam Matuszewski, Marian Pawlak i Janusz Skoczylas⁷³. Wśród wymienionych brakowało Zbigniewa Wójcika i Dariusza Rotta, którego nie było wówczas w Lesznie – 19 maja, kilka dni przed konferencją, informował organizatorów, że nie może przybyć do Leszna z powodów zdrowotnych⁷⁴. Z całą pewnością druki zaproszeń/programów były przygotowane już wcześniej, dlatego też wśród prelegentów znalazły się nazwiska tych badaczy. Pokłosiem majowej konferencji było wydanie przez Leszczyńskie Towarzystwo Kulturalne publikacji pokonferencyjnej *Europejskość myśli i twórczości naukowej Jana Jonstona po czterech wiekach*. Wydawnictwo to zawiera słowo wstępne autorstwa A. Koniora, siedem artykułów prelegentów, którzy wygłosili 23 maja swoje referaty (A. Matuszewski – dwa, M. Pawlak, J. Dworzaczkowa, T. Heimrath, J. Skoczylas i H. Kaczmarek), a także przedruk publikacji B. Świdorskiego z 1935 r.⁷⁵

Nie wszystkie plany organizatorów udało się zrealizować. Oprócz wyżej wymienionej publikacji pokonferencyjnej zakładano wydanie przetłumaczonego na język polski opracowania Jonstona *Enchiridion ethicum ex sententionissimis dictis concinnatum et in libros tres distinctum*. Z pisma A. Koniora do prof. Ignacego Lewandowskiego z Poznania z 17 lutego 2003 r. wynika, iż LTK pozyskało mikrofilm rzeczony publikacji (jej wydania

⁷³ A. Wojciak, *Rok Jonstona...*, b.p.

⁷⁴ APL, LTK, sygn. 320, pismo D. Rotta do A. Koniora, Katowice, 19 V 2003, s. 63.

⁷⁵ *Europejskość myśli i twórczości naukowej Jana Jonstona po czterech wiekach*, red. Alojzy Konior, Leszno 2003.

z 1658 r. w Brzegu) z biblioteki Rumuńskiej Akademii Nauk w Bukareszcie, który następnie został wydrukowany; było to 150 stron kserokopii formatu B5. A. Konior prosił profesora, by ten podjął się tłumaczenia dzieła Jonstona⁷⁶, jednak prawdopodobnie I. Lewandowski odmówił, gdyż miesiąc później prezes LTK pismo w tej samej sprawie wystosował do dr. Lecha Bobiatyńskiego z Warszawy. Niedługo potem, czyli 5 kwietnia, w sprawie przetłumaczenia *Enchiridion ethicum...* A. Konior kontaktował się również z Marzeną Tofilską z Mikołowa⁷⁷. Podjęła się ona tego zadania i w związku z tym prezes LTK umowę wraz z wydrukiem *Enchiridion ethicum...* oraz mikrofilmem z Rumunii przesłał jej do opracowania 10 września 2003 r.⁷⁸ Ostatecznie książka nie została jednak wydana. Ponadto planowano organizację nabożeństwa ekumenicznego, o czym w liście z 14 marca 2003 r. pracowników leszczyńskiego Wydziału Kultury i Kultury Fizycznej informował A. Konior. Jak zaznaczył, „w tej sprawie trwają jeszcze rozmowy [K]ościołów”⁷⁹. Nabożeństwo to również nie doszło do skutku⁸⁰.

Tak jak w 1975 r., również w 2003 r. leszczyńskie muzeum zorganizowało wystawę poświęconą polsko-szkockiemu uczonemu. Wystawę *Jan Jonston. Między Europą a Leszнем* można było obejrzeć od 3 września do 30 listopada 2003 r.⁸¹ Jej kuratorem była dr Kamila Szymańska, a zaaranżowana została przez Sylwię Herbert-Hoję. Na wystawie znalazły się eksponaty z leszczyńskich placówek kulturalnych (MOL oraz MBP), a także te przywiezione z Warszawy (Biblioteka Narodowa, Muzeum Narodowe), Poznania (Biblioteka Raczyńskich, Muzeum Narodowe), Wrocławia (Biblioteka Uniwersytecka, Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich) oraz Kórnika (Biblioteka Kórnicka Polskiej Akademii Nauk)⁸². Można było obejrzeć m.in. wizerunki portretowe (np. XVII-wieczne miedzioryty Bogusława Leszczyńskiego, Krystyny Poniatowskiej, Jana Jonstona, XIX-wieczny portret Jana Kazimierza Wazy czy też wykonany

⁷⁶ APL, LTK, sygn. 320, pismo A. Koniora do I. Lewandowskiego, Leszno, 17 II 2003, s. 30.

⁷⁷ *Ibidem*, pismo A. Koniora do L. Bobiatyńskiego, Leszno, 15 III 2003; pismo A. Koniora do M. Tofilskiej, Leszno, 5 IV 2003, s. 36, 51.

⁷⁸ *Ibidem*, pismo A. Koniora do M. Tofilskiej, Leszno, 10 IX 2003, s. 129.

⁷⁹ *Ibidem*, pismo A. Koniora do Urzędu Miasta Leszna, Wydział Kultury i Kultury Fizycznej, Leszno, 14 III 2003, s. 34.

⁸⁰ Nabożeństwo ekumeniczne zorganizowane zostało w Lesznie 9 listopada 2003 r. przez miejscowe parafie ewangelicko-augsburską oraz polskokatolicką, nie miało ono jednak żadnego związku z obchodami rocznicy urodzin Jonstona; Marcin Błaszowski, *Leszno: polskokatolicy i ewangelicy razem*, <http://old.luteranie.pl/www/info/0311/leszno-ekumena.htm> (dostęp: 8 IX 2003).

⁸¹ Wernisaż wystawy rozpoczął się dokładnie w dniu czterechsetnych urodzin Jonstona, 3 września o godz. 16. 30 w budynku Muzeum Okręgowego w Lesznie.

⁸² *Jan Jonston. Między Europą a Leszнем. Katalog wystawy 3 września – 30 listopada 2003*, red. Kamila Szymańska, Leszno 2003, s. 1–5.

w 1975 r. portret Jana Jonstona pędzla Jacka Tuczyńskiego), dzieła kartograficzne (m.in. XVII-wieczne mapy Szkocji oraz Rzeczypospolitej czy też plany Lejdy i Torunia sporządzone w tym samym stuleciu), a także przebogaty zbiór rękopisów i starodruków dotyczących Jonstona, jego życia, działalności oraz napisanych dzieł. Do wystawy, nad którą patronat honorowy objął prezydent Leszna Tomasz Malepszy, przygotowany został katalog w dwóch wersjach językowych – polskiej i niemieckiej. Zawiera on słowo wstępne ówczesnego dyrektora MOL Witolda Omieczynskiego, kalendarium życia i działalności Jonstona, tekst dr K. Szymańskiej oraz „właściwy” katalog eksponatów⁸³.

Faktem jest, że obchody w 2003 r. zorganizowane zostały ze znacznie mniejszym rozmachem aniżeli te z lat siedemdziesiątych XX w., aczkolwiek i tak uznać je trzeba za organizacyjny sukces.

W czasie trwania tegorocznej konferencji (15–16 czerwca 2023 r.) możliwe było obejrzenie wystawy planszowej zorganizowanej przez pracowników Miejskiej Biblioteki Publicznej w Lesznie oraz Archiwum Państwowego w Lesznie (mgr Alicja Bodylska, mgr Hubert A. Nowak) poświęconej wspomnianym w powyższym artykule obchodom jonstonowskich rocznic. Plansze znajdowały się na parterze Leszczyńskiej Galerii Książki przy głównym wejściu do budynku. Była to jedna z trzech wystaw przygotowanych w ramach obchodów 420. rocznicy urodzin Jonstona⁸⁴.

Wydawać by się mogło, iż o Jonstonie wiadomo już wszystko, jednakże trzy konferencje, których był głównym bohaterem, wyprowadzają z tego błędnego założenia. Obchody z 1975 r. rozpoczęły swego rodzaju cykl spotkań poświęconych temu badaczowi. Po 28 latach od olbrzymiego trudu organizacyjnego, jakim było zorganizowanie sympozjum oraz wystawienie pomnika, w 2003 r. przygotowano kolejne leszczyńskie uroczystości. Dwadzieścia lat później (2023 r.) w mieście ponownie dyskutowano na konferencji o polsko-szkockim polihistorze, jego życiu i działalności naukowej. Wszystkie te przedsięwzięcia stanowią doskonały przykład współpracy Leszczyńskiego Towarzystwa Kulturalnego z miastem, a także instytucjami kulturalnymi (Archiwum Państwowe, Muzeum Okręgowe, Miejska Biblioteka Publiczna) na płaszczyźnie naukowo-organizacyjnej.

⁸³ *Ibidem*.

⁸⁴ Pozostałe dwie wystawy zorganizowane zostały przez Muzeum Okręgowe w Lesznie oraz leszczyńskich filatelistów.

Bibliografia

Archiwum Państwowe w Lesznie

Leszczyńskie Towarzystwo Kulturalne, sygn. 50, Obchody trzechsetnej rocznicy śmierci Jana Jonstona [prace przygotowawcze realizacji rzeźby J. Jonstona, druki okolicznościowe, listy uczestników, protokoły posiedzeń Komitetu Organizacyjnego, wykazy referatów, biografia], 1973–1975.

Leszczyńskie Towarzystwo Kulturalne, sygn. 51, Obchody trzechsetnej rocznicy śmierci Jana Jonstona. Leszno-Lubin. Na zdjęciach: dr A. Piwoń, mgr J. Kuczkowski, dr St. Chmielowski, dr Z. Pokorny, mgr J. Krumrey, mgr E. Jankowski, Banbrowicz, dr M. Bećkowa, Kryger, doc. Seliga, Gr. W. Goebłowa, 1975.

Leszczyńskie Towarzystwo Kulturalne, sygn. 320, Sesja naukowa z okazji 400-lecia urodzin Jana Jonstona „Europejskość myśli i twórczości naukowej Jana Jonstona po czterech wiekach”, 2002–2003.

Miejska Rada Narodowa w Lesznie, sygn. 1, Protokoły sesji Miejskiej Rady Narodowej, 1975.

Muzeum Okręgowe w Lesznie, sygn. 69, Dokumentacja wystaw – „Wystawa Jonstona”, 1973.

Zbiór druków ulotnych, sygn. 45, Biblioteki – zaproszenia, 1975–2001.

Zbiór druków ulotnych, sygn. 169, Zaproszenia Leszczyńskiego Towarzystwa Kulturalnego, 1996–2006.

Literatura

Beryt Zdzisław, *Szkocki Polak z „Nowych Aten”*, „Gazeta Poznańska”, nr 126 z 3 VI 1975.

Bilikiewicz Tadeusz, *Jan Jonston (1603–1675). Żywot i działalność lekarska*, Warszawa 1931.

Błaszowski Marcin, *Leszno: polskokatolicy i ewangelicy razem*, <http://old.luteranie.pl/www/info/0311/leszno-ekumena.htm> (dostęp: 8 IX 2023).

Brzęk Gabriel, *Jan Jonston jako zoolog. W trzechsetną rocznicę śmierci*, „Przegląd Zoologiczny” 20 (1976), 3.

Dz.U. 1975, nr 16, poz. 91, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=W-DU19750160091> (dostęp: 18 I 2024).

Europejskość myśli i twórczości naukowej Jana Jonstona po czterech wiekach, red. Alojzy Konior, Leszno 2003.

Gebhard Zofia, *Mówił o sobie Jan Jonstonus Polonus*, „Konkrety”, nr 1 z 4 I 1974.

Jan Jonston, red. Zdzisław Smoluchowski, Leszno 1974.

Jan Jonston. Lekarz i uczoney XVII wieku. Materiały Sympozjum Naukowego Leszno-Lubin 6–8 czerwca 1975, red. Józef Babicz, Helena Ostromecka, Aleksander Piwoń, Warszawa 1978.

Jan Jonston. Między Europą a Lesznem. Katalog wystawy 3 września – 30 listopada 2003, red. Kamila Szymańska, Leszno 2003.

- Jonston Jan, *O stałości natury*, Warszawa 1960.
- Kaczmarek Hieronim, *Przypomnieć uczonego*, „ABC”, nr 88 z 8 XI 2002, s. 10.
- Kalendarium sesji i konferencji naukowych LTK, oprac. Alojzy Konior, „Przyjaciel Ludu”, 3/4 (1993).
- Kolekcja Cyfrowa Muzeum Okręgowego w Lesznie, medal „Johannes Jonstonvs”; http://muzeumleszno.pl/imuzeum/collection/#!/johannes_jonstonvs.html (dostęp: 4 I 2023).
- Konior Alojzy, *W hołdzie Janowi Jonstonowi*, „Przyjaciel Ludu”, 2 (2003).
- Marcinkowski Kazimierz, *Jan Jonston niesłusznie zapomniany. Sesja naukowa w Lesznie i Lubiniu*, „Głos Wielkopolski”, nr 128 z 5 VI 1975.
- Sadowska Halina, *Nieznany rękopis Jana Jonstona. Wykaz pozycji podręcznego księgozbioru*, Lubin 1975.
- Smoluchowski Zdzisław, *Jan Jonston – uczonego dawnego Leszna*, „Gazeta Poznańska”, nr 124 z 27 V 1971.
- Świdorski Bronisław, *Dr. Jan Jonston. Wybitny uczonego dawnego Leszna*, Leszno 1935.
- Waszyński Edmund, Kujawska Ewa, *Zarys rozwoju szpitali w Lesznie*, [w:] *Zarys historii lecznictwa w Lesznie 1555–1998*, red. Edmund Waszyński, Andrzej Kuczkowski, Leszno 1999.
- Wojciak Agnieszka, *Rok Jonstona w Bibliotece*, „Varia. Pismo Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Stanisława Grochowiaka w Lesznie”, 14/15 (2003).

